

VESİLE ALBAYRAK SAK**

Sıyâmî'nin Antakya Şehrengizi*

Sıyâmî's Antakya Şehrengiz

Ö Z E T

Klasik Türk Edebiyatında araştırmacıların türün kaynağı konusunda farklı görüşlerde oldukları şehrengiz, sosyal durumları anlatan manzum eserlerdir. XVI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan ve kısa sürede yazıldıkları dönemin toplum hayatının tanığı olan bu eserler divan şiirinin dış dünyaya açılan pencereleridir. Hakkında en fazla şehrengiz yazılan yerler İstanbul, Bursa, Edirne olup çok sayıda şehrengiz tespit edilmişse de bunların bir kısmının metinleri elde değildir.

Türk Edebiyatında yazılmış şehrengizlerden biri de bir XVI. yüzyıl şairi olan ve bazı kaynaklarda menfi anlatılan şahsiyetlerden birine, Sıyâmî'ye ait Antakya Şehrengizi'dir. Sıyâmî Divanı'nın 2a ve 5b varakları arasında bulunan ve mesnevi nazım şekliyle yazılan 89 beyit tutarındaki bu şehrengizde Antakya'da yaşayan 20 güzel anlatılmıştır.

Çalışmamızda Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kütüphanesi Ağâh Sırrı Levend Kitapları Bölümü 48-49'da şairin divanı içinde kayıtlı şehrengizin çeviri yazısı yapılarak eser üzerinde birtakım incelemeler yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELE R

Klasik Türk Edebiyatı, şehrengiz, Sıyâmî, Antakya.

A B S T R A C T

The şehrengiz, about which the researchers in the Classical Turkish Literature have different opinions on the source of this genre, is the poetical work which tells about the social situations. These works which have been started to be written up since the XVI. century and in a short span of time witnessing to the social life of the era they have been written, are ottoman poetry's window to the world. Being the cities about which the most the şehrengizs are written have been İstanbul, Bursa, Edirne, they have been determined yet some of their texts are not present.

One of the şehrengizs written in the Turkish Literature was the Antakya Şehrengizi of Sıyâmî, who was a XVI. century poet and negatively cited in some sources. In this şehrengiz, consisting of 89 verses, which was written according to the masnavi poetry genre, and between the 2a and 5b leafs of Sıyâmî's Divan, 20 beauties were cited who were living in Antakya.

In our study, the şehrengiz was translated and some examinations were made on that work, which was registered in the poet's divan at Atatürk University Seyfeddin Özege Library Ağâh Sırrı Levend Books Section 48-49.

KEYWORDS

Classical Turkish Literature, şehrengiz, Sıyâmî, Antakya.

* Makalenin Geliş Tarihi: 16.02.2018/ Kabul Tarihi: 30.03.2018.

** Dr. Öğr. Üyesi., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, (albayrak_vesile@hotmail.com).

Giriş

Klasik Türk Edebiyatında yerleşim yerlerini konu edinen bilâdiyyeler,¹ sâhîlnâmeler² dışındaki bir diğer tür de Fars edebiyatındaki karşılığı “şehr-âşûb” olan şehrengizlerdir. Kelime manası “şehir karıştıran” olan şehrengiz, edebî olarak “bir yerin doğal güzelliklerinden ve sosyal özelliklerinden söz eden ve manzum kaleme alınan eser”(Parlatır 2006: 1567) olarak tanımlanmaktadır.

Klasik Türk Edebiyatında türün kaynağı konusunda farklı görüşlerin ileri sürüldüğü güzellik ve güzeller gibi iki temel unsura ağırlık veren şehrengizler yazıldıkları dönemin sosyal hayatına tutulan birer ayna olan eserlerdir.

Şehrengiz türü hakkında yapılan çalışmalar kitap, makale, tez ve bildiriler bir bibliyografya ile (Tıgılı 2007: 259-313) yayımlanmışsa da bu çalışmalara yenileri eklenmiştir.

1936 yılında Mustafa İzzet’le başlayan Şehrengiz çalışmaları 32 ile sınırlıyken Ağah Sırrı Levend çalışması ile 44’e, Metin Akkuş’un yüksek lisans tezi ile 49’a ve Barış Karacasu’nun çalışmaları ile önce 68’e (Karacasu 2007: 260) sonra da şehrengiz özelliği taşıyan Hevesnâme, Çengînâme, Hûbânnâme, Zenânnâme, Ta’rifât, Nerhnâme-i Dilberân gibi eserlerin ilavesi ile bu sayı 78’e çıkmış; Siroz, Edirne, Yenice, İştîp, Halep ve Eyüp şehrengizleriyle (Kaplan 2016: 1066) 85’i bulmuştur.

XVI. yüzyılda görülmeye başlanan ve ilki Piriştineli Mesîhî ve Balıkesirli Zâtî’nin eserlerinden sonra sayısı 85’lere ulaşan şehrengizlerde Azîzî’nin eseri hariç hiç birisinde kadınlara değinilmemiştir. Divan şiirinin somut, gerçek, yerel güzellerinin boy gösterdiği bu eserler daha çok İstanbul, Bursa Edirne başta olmak üzere çoğu Osmanlı döneminde birer kültür merkezi olan şehirler için kaleme alınmışlardır.

¹ Klasik Türk Edebiyatında örneklerine az rastlanan bu tür için bkz. Yunus Kaplan, “Klasik Türk Edebiyatında Bilâdiyyeler ve Zihnî Efendi ile İştîbî Ahmed Efendi’nin Bilâdiyyeleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2016, C. 13, Sayı 1, s. 102-124.

² Konu için şu esere bakılabilir: Yunus Kaplan, “Klasik Türk Edebiyatında Sahilnâmeler ve Derviş Hilmi Dede’nin Sahil-nâmesi” *Route Educational and Social Science Journal Volume 2*, Hatay 2015, Issue 2, April, s. 148-159.

XVIII. yüzyılın sonlarında kendine has özelliklerini kaybetmeye başlayıp klasik şekliyle ortadan kalkan bu eserler tasvir edilen doğal güzellikler, meslekler, mesleklere ait gelenekler, adet, inanç, giyimden tutun da daha pek çok faydaların yanı sıra çağlarının mizah, eğlence unsurlarına da ışık tutarlar.

Osmanlı Devleti'nin kültür geleneği içerisinde halk tabakasının genel hayatını ve yaşayışını gözler önüne seren bu edebî ürünler yerli olmalarının yanında şuaranın yaşadıkları şehirlere vefa borçlarını ödemelelerinin de bir vesilesi olmuşlardır (Güler 1996: 279).

Antakya

XVI. yüzyılda gayrimüslim nüfusu bulunmayan Antakya önemli bir geçit mevkisi durumundaydı. *Kâmûsu'l-Âlâm*'da şu bilgiler verilmektedir: Suriye'nin cihet-i şimâlinde Halep vilâyeti sancağında kaza merkezi bir şehirdir ki nehr-i 'Âsî'nin sâhil-i yesârî kurbunda denizden nehr-i 'Âsî vadisine 25 km'lik mesafede ve Halep'in 95 km garbindadır. Mevkisi gayet latîf olup şimâl cihetinde Âsî Nehri akıyor. Cenûbunda latîf bir dağ vardır. Diğer iki tarafı dahi limon ve portakal vesair eşcâr-ı müsmireyi hâvî bağçelerle müzeyyen ovadan ibarettir.

Antakya kazası sancağın garb cihetinde olup şimâlen İskenderun kazasıyla ve cenûben Lazkiye sancağıyla mahdûddur. Arazisinin kısm-ı a'zamı dağlık olup münbit ovaları dahi vardır. Limon, portakal, zeytin ve dut ağaçları pek çok olup hayli ipek ve zeytinyağı çıkarılır ve pamuk dahi yetiştirilir. Ovalarının bazıları Kürt ve Türkmen aşiretlerinin kışlaklarıdır. Kazada ipekden gömlek, bez ve çarşaf, Trablus kuşağı ve meşlah yapıldığı gibi sindiyân ağacından cigaralık ve yazı takımı misilli bazı şeyler yapılır. Kuyumculuk, demircilik sanatı dahi hayli ilerlemiştir. Sabun dahi i'mal ve ihrâc olunur. Ancak Antakya şehri bir taraftan birbirini müt-eâkib düçâr olduğu şiddetli zelzelelerden ve bir taraftan dahi vukû' bulan istilâlardan defa'âtle tahrîb olunarak eski ma'mûriyyet ve cesâmetini kaybetmiştir (Şemseddin Sâmi 1305: I/ 429-430).

Geçit mevkisi durumunda olduğundan köprü başında giren ve çıkan mallardan bac vergisi alınıyordu. Ayrıca şehirde alınan vergilere göre at ve esir pazarı, mezbaha, boyahane, tabakhane, başhane(hayvan başlarının

satıldığı yer)ve iplik pazarı bulunuyor, Âsî Nehri üzerinde çeşitli değirmenler yer alıyordu. Bedesteni, içinde ve dışındaki dükkânları, haniyla yolcu ve hacıların yanı sıra devlet memurlarının da kaldığı oldukça lüks bir konaklama yeri idi (Sahillioğlu 1991: 231). Şehir 1522 tarihine kadar müstakil bir sancak olarak idare edilmiş, 1522’de Şam Beylerbeyiliğine 1523’ten sonra ise Halep Sancağına bağlanmıştır ki Halep Osmanlı’nın ikinci derece büyüklükteki şehirlerindendi (Kaplan 2015: 71).

1516’da Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı Osmanlı hâkimiyetine almasından sonra bu ülkeye giden her kabile muhakkak surette Antakya’da konaklar, yollarına öyle devam ederlerdi. Ayrıca Hac yolunda olması nedeniyle hacılar için de bir uğrak yeri idi (Gündüz ve Gülcü 2009: 290).

Sıyâmî Hakkında

Sıyâmî hakkında *Sicill-i Osmânî*, *Tuhfe-i Nâilî*, *Ahdî ve Yümnî Tezkireleri* ile nazîre mecmualarında bilgiler verilmiştir. Kaynaklarda Hayrabolulu (öl.1563), Galatalı(16.yy.), İranlı (öl.1654) olmak üzere üç farklı Sıyâmî’den söz edilmektedir (Türk Dili ve Edebiyatı A. C. 8: 27). *Sicill-i Osmânî*’de diğer iki Sıyâmî’den söz edilirken (Akbar 1996: 1517) şehrengizini ele aldığımız Galatalı Sıyâmî’den bahsedilmemektedir. Yapılan çalışmalarda bu üç Sıyâmî karıştırılmış, söz konusu şair için farklı tarihler telaffuz edilmiştir.

Tuhfe-i Nâilî’de XVII. yüzyıl şairleri arasında zikredilen 128 şair içinde gösterilmiş Galatalı üç şair arasında Zihnî, Risa, Sıyâmî olarak verilmiş ve Sıyâmî’nin ölüm tarihi 1654 olarak belirtilmiştir (Tuman 2001: 402).

Doğum tarihi belirtilmeyen Sıyâmî’nin isminin Mehmed Ali olduğu ve divan kâtipliği yaptığı bilgisi Tuhfe-i Nâilî ve Yümnî tezkiresinde (Tuman 2001: 402) (Erdem 2013: 7-8), Galatalı olduğu Tuhfe-i Nâilî’de, Ahdî ve Yümnî Tezkirelerinde (Tuman 2001: 402) (Solmaz 2005: 396) (Erdem 2013: 7-8) ifade edilir. Sıyâmî’nin Acem’de bir dağ ve babasının da erbâb-ı hırfetten olduğu bilgisini veren Yümnî Tezkiresinde aynı zamanda Sıyâmî’nin Sultan Murad’ın Bursa’da yaptırdığı Üç Göz hakkında düşürdüğü tarihten 1048/1638 söz edilmektedir (Erdem 2013: 7-8).

Sıyâmî hakkında detaylı bilgiler Ahdî tarafından verilmiştir. 1522-1563 yıllarını içine alan Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*'da Sıyâmî'nin Galatalı olduğunu belirttikten sonra " Dervîş-nihâd ve nîk-nijâd kimse geçinür. Hadd-i zâtında echel-i enâsdan bir câhil birisi iken kendüye bir mertebede i'tikâd gelmişdür..." demektedir (Solmaz 2005: 396). Ahdî, daha ilk cümlesinde Sıyâmî için "geçinür" ifadesini kullanmış "aslında, gerçekte öyle değil" anlamını yüklemiştir. Dervîş yaradılışlı ve iyi huylu geçindiğini, gerçekte cahil birisi iken bir tarikata girip pîr-i kâmil olabileceğine bir mertebe inanıp Mısır'a giderek Şeyh İbrahim Gülşenî'ye intisâb ettiğini, bir müddet orada kalıp belirli bir mertebeye mâlik olmuşsa da sonra Anadolu'ya dönerek Kasımpaşa'ya yerleştiğini, remilcilikte de kendini son derece ehil gördüğünü ve bu yolla kazandığı üç beş kuruşu erbâb-ı dile sarfettiğini söylemektedir.

Ahdî, Sıyâmî'nin tarikattaki durumunu da âdeta tenkit etmektedir. Hayli keşf ü kerâmete mâlik olan birinin sâbit-kadem olmayışının gelenekte hoş karşılanmaması Ahdî tarafından da hoş karşılanmamıştır.

Sıyâmî'nin remilcilikte bî-nazîr geçindiğini belirten Ahdî, şairin sanatını da beğenmemektedir.

Tabî'at-ı şî'riyyesi bir mertebede şu gibi cârî vü revân şâ'irdür ki bir gicede beş yüz beyt dimege kâdirdür. Zîrâ ki sâ'ir erbâb-ı nazm gibi ma'ânî bulmağa muqayyed degüldür ve ekşer-i şî'ri bî-ma'nâ vâkı' olmuşdur. Ahyânen eger bir beyitte ma'nâ bulunsa hiç şüphe vü şâibe yok ki gayri kimseden çalmışdur (Solmaz 2005: 397).

Sıyâmî, Ahdî tarafından başarılı bir şair olarak değerlendirilmemiştir. Hatta Ahdî, onun şiir sanatına dair ağır eleştirilerde bulunmuş, "Bir gecede beş yüz beyit demeğe kâdir ancak sözleri manasız bir şair" olarak nitelendirmiş, eğer bir beyitte mana bulunsa hiç şüphe yok ki başka kimseden "çalldığını" ifade etmiştir.

Eserlerine gelince Ahdî bu konuda da şöyle demektedir: "Yüz pâre kitâb ve elli dîvân tesvîd itmişdür. Lâkin cümlesinden bir beyt şahîfe-i zuhûra gelüp meşhûr olmamışdur (Solmaz 2005:397).

Ahdî'nin "tesvîd itmişdür" ifadesi Sıyâmî'nin şairliği konusundaki menfi görüşlerini pekiştirir nitelikte olup söz konusu şairin eserlerini karalama, müsvedde olarak telakki ettiğini, sanat değeri taşımadığını söyle-

mektedir. Görülüyor ki Ahdî, Sıyâmî'nin şiirlerini de kendini de beğenmemektedir. Şairin “yüz parça kitap ve elli divan” sahibi olması Sıyâmî'nin sanatını eleştiri için söylenen sözler hükmündedir. Mevcut Divan'ını³ incelenmesiyle şairin sanatı konusunda değerlendirmeler yapılabilecektir.

Sıyâmî hakkında Ahdî'nin tezkiresinde zikredilen bilgilere benzer nitelikte ifadeler bir XVI. yüzyıl nazire mecmuasında da mevcuttur. Sıyâmî ile aynı yüzyılda yaşayan hatta aynı mecliste bulunmuş olabileceği ifade edilen, yazanı tespit edilememiş *Mecmû'a-i Letâ'if* adlı bu eserde aileye, özel hayata, kişiliğe, edebî anlayışa yönelik hicivler söz konusudur. Bu hicivlerden en çok nasiplenenlerden biri ise Sıyâmî'dir. Edebî yönden Sıyâmî'nin şiirleri “saçma sapan, boş, kötü ve pis sözler” görünüşü ve yürüyüşü ile kirli, pis, mundar anlamına gelen “murdar ve çepel” olarak ele alınmıştır. Ancak mecmuada zemmedilen şairlerin şiirlerine de yer verilmiş bu durum mecmua mürettibinin ele aldığı şairlerle iyi arkadaş olduğu, arkadaşlar arası atışma/göndermeler olabileceği şeklinde ifade edilirken tezkire ile mecmuaların örtüştüğüne dikkat çekilmiştir (Gürbüz 2011: 30). Bizce bu görüş araştırmaya muhtaç bir savdır.

XVI. asırda yaşamış bir divan şairi olan Garâmî ise *Tezkiretü's-Şu'arâ* başlığı altında topladığı “gazelleri” redifini taşıyan ve bir tezkireden çok şairnâme türüne yakın eserinde Sıyâmî'ye de yer vermiştir.

Orucda yenen gâhî vü zülbiyyedür hemân
Lezzetde dilâ işbu Şıyâmî gazelleri

“Ey gönül! Şu Sıyâmî'nin gazelleri lezzet bakımından oruçta yenen kâhî(börek)ve zülbiyye tatlısıdır.”(Başpınar 2015: 13) diyerek şairi övmüştür.

Görülüyor ki Sıyâmî biyografik kaynakların bütününde menfi olarak değerlendirilmemiştir. Ayrıca şair söz konusu kaynaklara gazelleriyle girmeyi de başarmıştır.

³ Şairin Divan'ı tarafımızdan çalışılmaktadır.

Antakya Şehrengizi

Kaynaklarda Sıyâmî'nin Divan'ından ve Şehrengiz'inden söz edilmemektedir. Sıyâmî'nin Antakya Şehrengizi Divan'ının başında yer almakta “ Şehrengiz” olarak başlamaktadır. Yazılış tarihi belli değildir. Agâh Sırrı Levend eserin bir nüshasının kendisinde olduğundan söz etmektedir. Çalışmamıza konu olan mevcut nüsha da ona ait nüshadır. Yaptığımız araştırmalarda eserin başka nüshalarına rastlamadık. Çalıştığımız nüshada mürekkep akmaları ve yer yer karalamalar söz konusu olduğundan metni okumada zorlandığımızı belirtmeliyiz.

Sıyâmî'nin Antakya Şehrengizi mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün* kalıbıyla yazılmış olup 89 beyitten müteşekkildir. Eser tertip olarak “*münâcât, sebeb-i te'lif, şehir güzellerinin tavsifi ve hâtîme*” bölümlerinden oluşmaktadır.

İlk on dört beyitte şair Allah'a yakarmaktadır.

İlâhî cümleñüñ maşşüdü Allâh
Bu ben egriye göster toğrı bir râh (b.1)

diyerek şair kendisine doğru yolu göstermesi için Allah'a yalvarır. Hatalarının affı için dua eder. Yeryüzündeki kulların çeşit çeşit hallerini sıralar. Kimi yar, kimi ağyâr; kimi sâdık, kimi fâsık. Her biri hayran hayran bir vadiyi, Allah'ın muhteşem sanatını, görkemli yaratışını seyretmededir.

15. beyitten itibaren Mısır'dan, şeyhinin yanından Antakya'ya doğru geldiğini, deniz kenarında birçok genç gördüğünü, şehri seyredip hayran kaldığını anlatır. Allah'tan dilinden manayı su gibi akıtmasını ve şehrengizini parlatmasını talep eder. Kıyıya doğru yürür. Deniz içinde naz ile salınan güzelleri görür. Ayın suya yansımaları gibi derya içindeki güzelilerin şavkı da şairin aklını başından almıştır. 23 ile 31. beyitlerde bir arkadaşının teşvikiyle bunları tasvir için bu Şehrengiz'i kaleme aldığını belirttiği sebeb-i te'lif mevcuttur. Ardından Gülşenî pîrinden de inâyet dileyip istikametini de ona çevirerek onlardan birini defterin en başına yazar ve “Ser defter-i hûbân” için bir gazel söyler. Bu beş beyitlik gazel *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Bir güzel gördüm giden ser-defter-i hûbândur
Mısır-ı hüsün içinde muṭlaḳ Yûsuf-ı Kenândur (b.32)

Yâ perîdür yâ melek ol dilber-i sîmîn-beden
Yoḳ keşâfet cism-i pâkinde ser-â-ser cândur (b.33)

Bu güzel, Yusuf peygamber gibi hem Mısır hükümdarı hem de güzelliğin sembolüdür. Tertemiz cisminde kir, bulanıklık olmayıp tamamen ruhtur. Öyle ki aşk erbabı, gönül götüren o güzele köle olmuşlar. Sıyâmî'nin gazelde övdüğü güzel Şah İsmail zamanında Mısır'a gitmek durumunda kalan şeyhi İbrahim Gülşenî'dir.⁴

Güzelleri övmeye başlayan şair "Vasf-ı Dilberân-ı Evvel"de, namını "bütî" olarak verdiği bir güzeli iki beyitle vafeder. "Meḥemmed Nâm, Muştâfâ, Seydi 'Alî, Emîr Ḥasan, Ḥüseyyin, Ḥamza Bâlî, İbrâhim Bâlî, Süleymân Şâh, Vehhâb Bâlî, Bostan Bâlî, Ḳoçî Bâlî, Sefer Bâlî, Receb Bâlî, Şa'bân Bâlî, Dervîş Bâlî, Maḥmûd Bâlî, Beg-zâde Mirzâ, Meḥemmed Şâh, Maḥmûd Şâh gibi 20 güzeli tavsif eder. 37 ile 76. beyitler arasında şair ikişer beyitle zikrettiği güzellerin biri hariç hepsini adlarıyla tavsîf etmiş, bu güzellerin mesleklerini vermemiştir. Zira Sıyâmî'nin anlattığı Seydi 'Alî, Receb Bâlî, Dervîş Bâlî, Meḥemmed Şâh, Maḥmûd Şâh gibi güzeller tarikat dervîş ya da müridleridir.

Biri Seydi 'Ali şâh-ı velâyet
Kerem kânı ser-i sırr-ı hidâyet (b.43)

Biriniñ nâmı dervîş kendi sulṭân
Olubdur ehl-i 'aşḳ bâbında der-bân (b.67)

Şairin Maḥmûd Şâh'ı anlatırken kullandığı "dede, leb-i esrâr, hayrân, abdal" gibi ifadelerden de bu anlaşılmaktadır.

Birisi dede Maḥmûd şâh-ı hûbân
Melâḥat-i Mısır içr'oldı sulṭân (b.75)

⁴ Hayatı hakkındaki bilgiler oğlu Ahmed Hayâlî'nin halifesi Muhyî-i Gülşenî'nin Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî adlı eserine dayandırılan Seyyid Yahya-yı Şirvânî'nin halifelerinden Dede Ömer Rûşenî'den feyz alan Halvetî tarikatının Gülşenî kolunun kurucusudur. 940/1534'te Mısır'da vefat eden İbrahim Gülşenî, aynı zamanda Türkçe, Farsça, Arapça 75.000 beyitlik eser sahibi bir şairdir.

Leb-i esrârına 'aşk ehli hayrân
Göñül abdâl ol yolunda kurbân (b.76)

Ayrıca şair, güzellerin kişisel özelliklerinden söz ederken genel ifadelere yer vermiş, çoğu kere de 51, 53, 57. beyitlerde olduğu gibi şahısları isimlerinin çağrışımlarına uygun olarak anlatmıştır. Sıyâmî'nin anlattığı Antakya güzelleri hem gerçek hem de mecaz anlamıyla “kâfirleri imana getirecek” kadar güzel ancak gelenek çerçevesinde cefakâr ve zalimdirler.

Şehrengizin son on üç beyiti ise “hâtîme” bölümüdür. Bu bölümde şair, güzellerin övgüsünün tamamlandığını belirterek Antakya'nın güzellerini ve güzelliklerini koruması için Allah'a dua eder.

Mesîhî'nin 1512'de yazdığı edebî değerinden ziyade türün ilk örneği olma özelliği gösteren Edirne Şehrengizi (Mengi 2014: 8) diğer şehrengizler hakkında fikir vermesinin yanında nazire olsun olmasın yazılan şehrengizlerin içerik ve biçim olarak ona benzemesi anlamına geldiğinden bir XVI. yüzyıl şairi olan Sıyâmî'nin şehrengizinde de bu etkilenimler söz konusudur. Mesîhî'nin eserinde görülen “gece-gündüz tasvirleri” dışında münâcât, erkek güzel tasvirleri, hâtîme gibi bölümler Sıyâmî'de de mevcuttur. Mesîhî'de Tunca Nehri'nde yıkanan güzeller Sıyâmî'de Antakya'da denizde yıkanır.

İstanbul'un merkeze oturduğu bu yüzyılda şehirlerine ve ideallerine dikkat çekmek isteyen şairler (Sucu 2015: 67) gibi Sıyâmî de yaşantısına dikkat çekmek, en azından hayatının bir karesinden bahsetmek istemiş olabilir. İbrahim Gülşenî dervişlerinden olan Sıyâmî, şeyhi için Mısır'a gittiğini dönüşte Antakya'ya uğradığını ifade etmektedir ki İstanbul hariç Edirne, Bursa, Manisa gibi şehirler yanında Mısır'a ya da Hac'a giden her kafilenin uğrak yeri olması hasebiyle Antakya da şüphesiz ayrı bir öneme haizdi.

Sıyâmî, şehrengizinde divan şiiri geleneği ve türün özelliklerine uygun olarak güzellerini, meslek grupları içerisinde şöhret yapmış şahsiyetlerden değil de (Aydemir 2001: 31) yaşadığı ortamdan seçmiş, daha ziyade kendisinin de bir müddet yer aldığı tarikat çevresini anlatmayı tercih etmiştir.

Sonuç

Antakya Şehrengizi, Sıyâmî mahlasını kullanan bir XVI. yüzyıl şairi Galatalı Mehmed Ali tarafından kaleme alınmıştır. 89 beyit olarak mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fa'ülün* kalıbıyla yazılmış olup tertip olarak “*münâcât, sebeb-i telif, şehir güzellerinin tavsifi ve hâtime*” bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerde şair Mısır'dan dönüş yolunda uğradığı Antakya'nın coğrafi güzelliğini sadece yedi beyitle anlatmış daha çok şehirde yaşayan 20 güzelin tavsifini ikişer beyit hâlinde yapmıştır. Sadeliğin ön planda olduğu bu anlatımlarda şair güzellerini meslek erbaplarından seçmemiş, kendisinin de bir süre aralarında bulunduğu Gülşenî tarikatının şeyh ve dervişlerinden belirlemiştir. Ahdî tezkiresi ile bir mecmuada menfi bilgiler yer alsa da Sıyâmî, tezkire ve mecmualara girmeyi başarmış, bu olumsuz görüşler bütün biyografiler tarafından kabul görmemiştir.

Sıyâmî'nin şehrengizi, Türk Edebiyatında yazılan en kısa şehrengizlerden biridir. Antakya şehri için yazılmış bilinen tek şehrengizdir. Bizce Sıyâmî Antakya Şehrengizi'nde, şehrengiz türünün geleneksel, karakteristik özelliğini kısmen de olsa genişletmeyi başarmış, dönemin erkeğe yönelik güzeli-güzelliği anlatma anlayışına tasavvufî çevreyi de dâhil ederek yaşadığı devrin sosyal hayatını en iyi şekilde yansıtmıştır.

(2a) ŞEHRENGİZ

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün

İlâhî cümleñüñ maqşudı Allâh
Bu ben egriye göster toğrı bir râh

Hidâyet eyle baña yâ İlâhî
Hemen bî-keslerüñ sensün penâhı

Dilerüm bakma yüzüm karasına
Bağub rağm eyle bağrum yarasına

Umaram olmayam yanında 'âşî
Budur eksiklinüñ cümle du'ası

5 Baş açık râh-ı 'aşkuñda cününem
Halâş eyle esîr-i nefsi dünem

Göyünüb yañduruben pür-belâyı
Kılub cânıma yüz biñ kez cefâyı

Buncılay hâce eyle andan âzâd⁵
Cenâbuña budur ol 'arz-ı murâd⁶

Cihâñı yoğıken sen eyledüñ var
Kimini yâr ü kimini ağyâr

Kimini zühd ile takvâda şadıķ
Kimini fâcir ü kimini fâsıķ

10 Kimini 'ilm ile dâñâ idersin
Kimin ađvel kimin bîñâ idersin

Kimi 'aşkıyla rüsvâyî ħarâbât
Kimini Mûsâ-yı Tûr-ı münâcât

⁵ Mısrada vezin kusuru vardır.

⁶ Mısrada sonradan yazılan kelime vardır.

Çomuşsın her birin bir işde hayrân
İder her biri bir vâdide seyrân

Bu şeh-er-engeze şöhret vir İlähî
İçinden aňayın bir nice mâhı

2b Zebânumdan ma'ânîyi revân it
Bu şeh-er-engezi gün gibi 'ayân it

15 Mışırdan toğrı geldüm bu diyâra
Cefâ tığiyle sînem pâre pâre

Dilersen almağa gel sen de aňbâr
Bu şehre dirler Anâkıyye ey yâr

Gezüb şehrinin seyr itdüm tamâmı
Vilâyâtüñ güzellig-i zamânı

Leb-i deryâya 'azm itdüm revânı
Görüb deryâda bir nice civânı

İderleridi deryâ içre lu'bı
Yoğ idi seyrinüñ zerrece 'aybı

20 İderdi her biri nâz ile bâzı
Kılub biri birisine niyâzı

Dutunmuş kimi mi'zer-i siyâhı
Gören düşmüş şanur deryâya mâhı

Deñiz mâlikleri dutmuş kenârı
Gören 'aşk ehlinüñ qalmaz qarârı

Benimle varıdı bir yâr-ı şâdıķ
Enîs-i mûnis-i rind-i muvâfıķ

Didi ben bendeye luţf it Şıyâmî
İdelüm burada firdevs-ârâmî

25 Didüm emrüñ ne ise de olalum
Velikin bu gece bunda qalalum

Didi medh eyle bund'olan civânı
Hemân ol ma'nâ râhına revânı

Sözünden çıkmadum ol yâr-ı cānuñ
Devâtın aluben yanından anuñ

İdüben itseler nām-ı Hudâyı
Şalevât ile añub Muştafâyı

3a Diledüm dađı pîrümnden 'inâyet
Dağı gülşenî rinde istikâmet

30 Dururdu anda bir nice dil-ârâm
Yüzün kim görse itmez idi ârâm

Birini anlaruñ ser-defter itdüm
Güzeller içre anı mihter itdüm

Ġazel-i Münāsib

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bir güzel gördüm giden ser-defter-i hübândur
Mısr-ı hüsn içinde muṭlağ Yūsuf-ı Kenândur

Yâ perîdür yâ melek ol dilber-i sîmîn-beden
Yoğ keşâfet cism-i pâkinde ser-â-ser cândur

Bende olmuşlar bu gün erbâb-ı 'aşğ ol dilbere
Kişver-i hüsn içre bildüm bî-gümân hâğândur

35 Ey marîz- ı 'aşğ cānānum diyen feryâdı ço
Ol ṭabîb-i cāna var derd ehline dermândur

'Arz-ı ızhâr-ı muḥabbet eyleseñ redd eylemez
Ey Şıyâmî ol dil-ârâm ṭalib-i 'irfândur

Vaşf-ı dilberân-ı Evvel

Bil ki nāmı Bütî idi o şāhuñ
Yüzü hırşîd idi ol alnı mâhuñ

İlâhî sen anı şakla İlâhım
Severem anı yâ Rab ol güvâhım

Meħemmed Nâm

Anuñ inci dişi şimdi Meħemmed
Yüzün kim göre eydür nūr-ı Aħmed

- 40 Yaratmuşdur derinden Hâk anuñ verd
İlâhî itme ilmüñden anı red

Muştafâ

- 3b Birisi Muştafâdur ol nigâruñ
Lebi müldür bil ol lâle-‘izâruñ

Baňa vaşluñ müyesser kıl o yâruñ
Çaddi servi olan her gül-‘izâruñ

Seydi ‘Alî

Biri Seydi ‘Alî şâh-ı velâyet
Kerem kânı ser-i sırr-ı hidâyet

Baňa ol server itmezse ‘inâyet
Beni cevri ile öldürür nihâyet

Emîr Hâsan

- 45 Biri daħı Hâsandur ol emîrüñ
Düşürdü yıldızın mâh-ı münîrüñ

Cenâbında bu gün bil ol emîrüñ
Hezârı var benüm gibi esîrüñ

Hüseyn

Hüseynmiş birinüñ daħı nâmı
Aña qurbân ider cânın Şıyâmî

Budur ‘âşıklarıñ yâ Rab be-kâmı
Dilerler virmeye nâ- beyte ‘âmı

Hamza Bâlî

Birisi Hamza Bâlî şâh-ı merdân
Emîr-i salţanat serdâr-ı meydân

50 Amân ol âfetin destinden amân
Yüzüñüzden anı şaklaya Yezdân

İbrâhim Bâlî

4a Biri İbrâhim ol mihr-i cihânuñ
Halîlidür bu gün devr-i zamânuñ
Didüm bir büse vir baña imânum
Didi sen daha dur imdi be-kânum

Süleymân Şâh

Biri iklim-i hüsn içre Süleymân
Getirdi ins ü cin emrine fermân
Didüm vaşlıñı eyle baña dermân
Didi gel sen de ol bâbımda der-bân

Vehhâb Bâlî

55 Biri Vehhâbdur ol gamze-kâruñ
Cefâ nâvekleriyle dil-figâruñ
Didüm öpsem olur mıydı 'ızâruñ
Didi senüñ benümle yoğ bâzâruñ

Bostan Bâlî

Biri Bostandur ol gülsitânuñ
Nihâlidür bu gün devr-i zamânuñ
Didüm yoğ mu nihâyeti cefânuñ
Didi adın şağın aña vefânuñ

Koçu Bālī

Birinüñ dahı bil Koçıdur adı
Çok ol şîrîn kelāmuñ Ferhādı⁷

- 60 Didüm şeftālūdür göñlüm murādı
Didi ( ) gibi hīç ağzıñ dadı⁸

Sefer Bālī

- 4b Seferdür biri vechi aya beñzer
Kelāmu sükkeri helvāya beñzer
Kaşı misk tozlu şan bir yaya beñzer
Lebin şordum anuñ helvāya beñzer

Receb Bālī

Recebdür biri alnı māha dönmüş
Kaşıyla gözü şun'-ullaha dönmüş
Harīm-i kūyı Beytullāha dönmüş
Gedādur ehl-i 'aşq ol şāha dönmüş

Şa'bān Bālī

- 65 Biri Şa'bāndur ol meh-liķānuñ
Komadı rağbetin şems ü zuhānuñ
Güzel ezberlemiş bābın cefānuñ
Şorarsañ adımı bilmez vefānuñ

Derviş Bālī

Birinüñ nāmu derviş kendi sultān
Olubdur ehl-i 'aşq bābında der-bān
Didüm kūyıña eyle beni mihmān
Didi var git yanumdan bire hayrān

⁷ Vezin kusuru vardır.

⁸ Mısrada üstü karalanmış sözcük mevcuttur.

Maḥmūd Bālī

Biri Maḥmūddur serdār-ı ḥübân
Leṭâfet kişverine oldu ḥākân

70 Didüm bir buse eyle baña ihsân
Didi var git yaçada eyle seyrân

Beg-zāde Mirzā

5a Biri Beg-zādedür mîr-i zamâne
Gören kâfir gelir yüzün imâna

Anuñ vaşfı bilüñ gelmez beyâna
Emîr oldu leṭâfetle zamâna

Meḥemmed Şâh

Meḥemmed biri nûr-ı Muştafâdur
Emîr-i saltanat sırr-ı Hudâdur

Raḳîb-i kâfire kârı vefâdur
Müselmânlar baña işi cefâdur

Maḥmūd Şâh

75 Birisi dede Maḥmūd şâh-ı ḥübân
Melâḥat-i Mışır içr'oldı sulṭân

Leb-i esrârına 'aşk ehli ḥayrân
Göñül abdâl ol yolunda ḳurbân

Ḥâtîme-i Medḥ

Güzellerini medḥ idüb tamâmî
Münâcât içre deprendüm zebânı

Eyâ ey vâkıf-ı sırr-ı mürâdât
Ḳapuña geldüm itmege münâcât

Murâdum var cenâbuñdan İlähî
Hidâyet kıl bize bir toğrı râhu

- 80 İlâhî bizi yâ Rab itme güm-râh
 apufîa ulluđ iin geldük ey şâh
 Budur senden murâdâtı gedânuñ
 Maalli geldi eyl'anda 'aanuñ
 Bu şehr-engizde olan ullaruñı
 Cihân bâđında tâze güllerüñi
- 5b Bularuñ güllerin pejmürde ılma
 Atasından buları tezcek alma
 Civânken pîr eyle bunları sen
 Dilerem hazretüñden bunları ben
- 85 Budur bunlara bendenüñ řenâsı
 řıyâmîñüñ dağı cümle du'âsı
 İlâhî sen abül it yâ İlâhî
 amusınuñ sañadur 'azm-i râhı
 Bu şehri řaqla âfetden Hudâyâ
 Belâ vü řür ü řerden ey Te'âlâ
 řađîrini kebîrini belâdan
 Gözedle bunları faqr u fenâdan
 Bu şehr-engizde bî-ad olsa ger 'ayb
 Anı kâmil ider bir noqtadur ğayb

Kaynakça

- AKBAYAR, Nuri (1996), *Mehmed Süreyya Sicill-i Osmanî*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- AYDEMİR, Yaşar (2001), "Hâdî'nin Saray Şehrengizi", *İlmî Araştırmalar* 12, 31-56.
- BAŞPINAR, Fatih (2015), "16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı Şairlerinden Garâmî'nin Tezkiretü'ş- Şu'arâ İsimli Şairnamesi", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 1-32.

- ERDEM, Sadık (2013), *Tezkire-i Şu'arâ-i Yümnî*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- GÜLER, Kadir (1996), "XIX. Asır Şuarâsından Ârifî Ve Pesendî'nin Kütahya Methiyeleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, 279-285.
- GÜNDÜZ, Ahmet ve Erdinç Gülcü (2009), "XVI. Yüzyılda Antakya Nahiyesi (1526-1584)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.12, 289-323.
- GÜRBÜZ, İncinur Atik (2011), *Mecmû'a-i Letâif*, Gazi Üniversitesi, SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- KAPLAN, Yunus (2015), "Seyrî ve Halep Şehrengizi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S.14, 67-92.
- KAPLAN, Yunus (2016), "Klasik Türk Edebiyatında Bilâdiyyeler ve Zihnî Efendi ile İştibâ Ahmed Efendi'nin Bilâdiyyeleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.13, S. 1, 102-124.
- KAPLAN, Yunus (2015), "Klasik Türk Edebiyatında Sahil-nâmeler ve Derviş Hilmi Dede'nin Sahil-nâmesi" *Route Educational and Social Science Journal Volume 2, Issue 2, April, 148-159.*
- KAPLAN, Yunus (2016), "Lebibî ve Eyüp Şehrengizi", *Atatürk Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)* 56, 1063-1076.
- KARACASU, Barış (2007), "Türk Edebiyatında Şehrengizler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.5, S.10, 259-313.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa Tatçı (hızl.) (2001), *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâil-Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. 1, Ankara: Bizim Büro Yay.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1958). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- MENGİ, Mine (2014), *Mesihî Divanı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- PARLATIR, İsmail (2006), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- SAHİLLİOĞLU, Halil (1991), "Antakya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay.,C. 3, 231.
- SIYÂMÎ, *Dîvân*, Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kütüphanesi Ağâh Sırrı Levend Kitapları Bölümü 48-49.
- "Sıyâmî" (1998), *TDEA (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi)*, VIII, İstanbul: Dergah Yay., 27.

- SOLMAZ, Süleyman (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- SUCU, Cevat (2015), "İmparatorluk, Şair ve Şehir: 16. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında Şehrengizler", IV. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı III*, 57-69.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1305), *Kâmûsu'l-Âlâm*, Tıpkıbasım, (I.cilt), İstanbul: Mihan Matbaası.
- TIĞLI, Fatih (2007), "Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Turkish Studies-International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume2/4, 259-313.